

Reményt keltő

A hazai falumegújítás múltja és jövője*

„...Ha összehasonlítjuk eredményeiket az osztrák, vagy a bajor településekével, akkor látjuk a különbséget. De mindjárt hozzá kell tennem, hogy ez nem a településeken múlik elsősorban, hanem a falumegújítást meghatározó eszközrendszeren, az azt befolyásoló feltételeken. Röviden: az állam pénzügyi, jogi és logisztikai támogatásának elégtelenségén...

...A falumegújítási mozgalom intézményesülését, beágyazódását a kilencvenes évek elején Magyarországon – talán paradox módon – éppen a rendszerváltozás késleltette, mindmáig.”

...Reményt keltő fejlemény volt, amikor az 1998-ban FVM-be került a területfejlesztési és építésügyi blokk. Ebben a minisztériumban együtt volt szinte minden, ami a komplex falumegújítás kérdéskörében kormányzati szintre tartozik – a településügy kivételével. Annál sajnálatosabb, hogy ebben a négy éves időszakban sem történt érdemi előrelépés.

Ahhoz, hogy a mai értelemben vett falumegújítás igényét és motívációit pontosan értsük, érdemes egy rövid történelmi áttekintéssel kezdeni. A magyar településhálózat, az egyes települések története arra utal, hogy azok fejlődése többé-kevésbé mindig összekapcsolódott valamifajta állami beavatkozással. Gondoljunk csak azokra a különböző szabadságokra és kiváltságokra, amelyeket egyes uralkodók biztosítottak némely városok számára. És itt fontos hangsúlyozni, hogy városokról volt, van szó. A politikát mindig elsősorban a városok érdekelték és a juttatott jogok általában valamilyen érdemek elismeréséül szolgáltak.

A településhálózat fejlődésébe való, strukturális célzatú tudatos beavatkozásról talán akkor beszélhetünk először, amikor a monarchia kormányai az egységes Budapest fejlesztését fogalmazták meg prioritásként. A 19–20. század fordulóján a mai országterület infrastruktúrális beruházásainak 40 százaléka koncentrált a fővárosra, miközben az ország lakosságának csak alig több mint egy hatoda élt ott. Ez persze jelentős feszültségeket gerjesztett, ami politikailag is megfogalmazódott. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület 1910-ben röpiratban fogalmazta meg a következőket: „Nemzeti érdek, hogy az a távolság, ami a város és a falu között gazdaságilag, jóléti és közegészségügyi intézményileg és műveltség tekintetében ma megvan, lehetőleg kiküszöböltessék, hogy ilyenképpen a falusi élet vonzóvá tétetvén,

*A SAVARIA Urbanisztikai Nyári Egyetemen 2004. augusztus 4-én elhangzott előadás rövidített változata. A teljes változatot a www.onkorkep.hu oldalon található.

a lakosság kivándorlása, városokba özönlése lehetőleg mérsékeltesse, mert különben féltő, hogy meggyengülnek, sőt elapadnak azok a források, melyekből a városok erőiket szívják és veszítene azok a piacok, melyeken készítményeiket értékesítik. Evégből szükségesnek tartjuk, hogy a vidéki népesség terhei könnyítessenek s a teherviselés városban és falun arányban legyen a törvényhozás, a kormány és a közigazgatás által nyújtott előnyökkel és hátrányokkal.”

Ha volt is, vagy lett is volna szándék az akkori politikusokban valóra váltani valamit ezekből a követelésekből, annak lehetőségét elmoszt az első világháború, majd a Trianon okozta társadalmi és gazdasági katasztrófa. A falu a harmincas években került ismét – némileg – reflektorfénybe, köszönhetően az akkor kibontakozó népi és falukutató mozgalomnak.

Erőltetett iparosítás

A második világháborút követő földreform, az erőltetett iparosítás, majd a szövetkezetesítés alapvetően új helyzetet teremtett. A faluval kapcsolatos szocialista állami vagy inkább párpolitikát mindvégig egyfajta kettősség jellemezte. Ahogy Illés Iván fogalmazta meg: „Miközben a parasztságot mint termelőt tudatosan lehetlenné tették, véglegesen kiszarolták, hogy bekényszerítsék az újonnan létesítendő termelőszövetkezetekbe, magának a falunak a civilizatorikus fejlődésében voltak határozott előrelépések.” Nem részletezem most a falut érintő, valóban jelentős infrastrukturális és intézményi fejlesztéseket, de az okozott mentális pusztulást sem. Többnyire átértük, vagy tapasztalatból ismerjük azokat.

indítás volt...

Témánk szempontjából egy momentumot emelnék ki: a vázolt folyamat egyik súlyos következménye, a faluból a városba tartó tömeges népességáramlás indukálta – kényszerítette ki – a rendszer területfejlesztési politikájának kialakulását. Ennek eredménye lett a kormány és az Országgyűlés által 1971-ben elfogadott Településhálózat-fejlesztési Konceptió. Benne a települési hierarchiával és a sokat emlegetett és kárhóztatott szerepkör nélküli településekkel. (A dokumentum a legalsóbb fokú településeket „központi szerepkör nélküli” jelzővel definiálta.) Ezt a merev hierarchiaerőszert a nyolcvanas években ugyan felülvizsgálták, de teljes egészében akkor még nem vesztette érvényét.

Ami a falvak problémáit alapvetően okozta ebben az időszakban, annak oka az volt, hogy az állami elosztási mechanizmust alapvetően a lakásépítés dominálta, mégpedig a házigyári technológia. Ez viszont a nagyvárosokba koncentrált. Ahol nem épült állami lakás, ott nem épült semmi. Állami támogatás hiányában egyes települések és vidékek teljesen ellátás nélkül maradtak és elnéptelenedtek. Ezekkel a gondokkal kell szembenéznünk ma még akkor is, ha a tendencia a nyolcvanas évek végétől változott: az állami lakásépítés radikális csökkenése kevésbé érintette a falut, ahol mindig is a magánerő volt túlsúlyban.

A helyzet súlyosságát érezték az akkori hatalmi szervek is. Az elemző anyagok megállapították, hogy a falvak fejlesztése az egész népgazdaság fejlesztésének szerves része, mégpedig olyanformán, hogy nem lehet különválasztani a falvak és a városok fejlesztését. Ebben jelentős feladatokat szántak részben a központi, a népgazdasági és a tanácsai szerveknek, másrészt építé-

ni kívántak a fejlesztésben érdekelt falusi népesség sokirányú aktivitására. A kutatók éreztették és a körülményeknek megfelelően jelezték is a falvakban tapasztalt anomáliákat, ám a politikai döntések csak az akkori egalitáriánus szemléletet tükrözik.

Új tendenciák: a falumegújítás közelmúltja és jelene

A falvak sanyarú helyzetének kezelését illetően a módosulás a nyolcvanas évek végén kezdődött, összefüggésben nyilván a rendszerváltozást előkészítő hazai folyamatokkal. A Hazafias Népfront hozta nyilvánosságra 1989-ben az *Országos Tervhivatal* javaslatát a következő címmel: „Falufejlesztési (felújítási) programra van szükség”. A tanulmány 15 év távlatából visszanezve is dicséretes a szerzőkre nézve és számos mai is érvényes gondolatot tartalmaz. Érdemes idézni a dokumentum helyzetértékelését: „A probléma kör lényege abban foglalható össze, hogy a főbb társadalmi-gazdasági folyamatok, mint az iparosítás, a mezőgazdaság fejlődése, egyes térségek tartós gazdasági visszaesése, az urbanizáció, a településfejlesztés aránytalanságai, a népesedési folyamatok (...), a környezetvédelem hiányosságai (...), bizonyos mértékben a fejlődési folyamatok ellenőrzetlensége (...), a helyi társadalmak egyensúlyvesztése és értékszavara, az építésvet és életstílus megváltozása nyomán a hagyományos vidék és falukép, a társadalmi együttélés kultúrája felbomlott. (...)”

A bevezető a tanulmány célját a következőkben fogalmazza meg:

„Jóllehet az ezzel (mármint a falvak felújításával – szerk.) kapcsolatos tevékenység jelentős mértékben megélné, ugyanakkor megállapítható, hogy e törekvések egymástól függetlenül, elszigetelve és csak

részben tudták az e téren tapasztalható negatív, nemkívánatos, spontán tendenciákat mérsékelni. Ezért indokoltá vált, hogy – a kormányzati szervek támogatásával – egy olyan komplex falufejlesztési-falurekonstrukciós és közösségépítő mozgalom szélesedjen ki, amely integrálja az ez irányú kormányzati, szakmai elgondolásokat és törekvéseket, valamint fokozottan támaszkodik a lakosság helyi öntevékenységére, önszervező erejének ösztönzésére és kibontakoztatására. Mindezek alapján az Országos Tervhivatal egy integrált falufejlesztési (-felújítási) program beindítását és módszereinek kidolgozását szándékozik kezdeményezni az érintett kormányzati, társadalmi és politikai szervek, a Hazafias Népfront, a tanácsok és a bevonható különböző szakmai intézetek és egyesületek részvételével.”

A falufelújítási javaslatból kiolvasható a nyugat-európai falumegújítási mozgalom szellemi hatása. A hangsúlyok eltolódása tükrözi az akkori hazai átalakulás kontextusát, amelyben társadalmi, politikai aspektusok voltak fontosabbak: a lokalitás erősítése a központi hatalommal, a civil szféráé az állammal, a helyi érdek az ágazattal szemben. Ettől függetlenül a javaslatnak óriási jelentősége lehetett volna a vidék, a falvak szempontjából, ha születik róla politikai döntés és történnek intézkedések.

Csongrád megyei modellkísérlet

A dolgozat így sem maradt visszahangtalan, mert született részletes – és publikált – tanulmány két Csongrád megyei község, Rúzsa és Zsombó falufelújítási koncepcióinak, programjának elkészítésére és a végrehajtásuk feltételrendszerének kidolgozásra. Ezeket modellkísérletnek szánták egy szélesebb körű alkalmazás számára. De jött

a rendszerváltozás és a tanulmány, úgy tűnik, feledésbe merült. Pontosabban úgy fogalmaznék, hogy a dokumentum konkrét javaslatai nem intézményesültek – a rendszerváltás egy részüket elévültté is tette –, de a gondolat egy másik ágon tovább élt.

Elsősorban a Savaria Nyári Egyetemnek, illetve az egyetemhez és Szombathelyhez is sok szállal kötődő *Fazakas Péternek* köszönhető, hogy a falumegújítás a kilencvenes években – még ha korlátozottan és főleg szakmai körökben is – a köztudatban megmaradt. Az egyetem ezekben az években sorozatban foglalkozott a falu kérdéseivel. A rendezvények mindegyike mögött valamilyen mértékben és minőségben ott volt Fazakas Péter, aki Vas megye főépítészeként szinte a falumegújítás magyar apostolának szerepét töltötte be. A személyes adottságokon és érdeklődésen túl persze kellett ehhez a megye határmenti fekvése és azok a *burgenlandi kapcsolatok*, amelyek építésére ezekben az években egyre több lehetőség nyílt. Ezeknek a bővülő politikai és szakmai kapcsolatoknak köszönhető, hogy itthon is ismertté vált a falumegújítás: az a mozgalom, amely Ausztriában akkor már többéves tapasztalattal és némi felmutatható eredménnyel rendelkezett.

A *mozgalom* hazai adaptálásának megértéséhez érdemes néhány mondattal kitérni annak történetére. A *vidéki települések* a huszadik század második felében *Nyugat-Európában* is gyökeres átalakuláson mentek keresztül, sok helyütt válságba is kerültek. Ennek hátterében jórészt a *mezőgazdaság* strukturális átalakulása állt, leegyszerűsítve: a gépesítés és a racionalizálás. Ez természetesen nem csak a mezőgazdasági termelést – és ezen keresztül a tájat – alakította át, hanem alapvetően érintette a falvak társadalmát. Radikálisan csökkent az agrárfoglalkoztatás, és mivel a helyi munkahelykínálat nem nőtt, megindult a munkaerő elvándorlása és növekvő mértékű ingázása. Ami persze előbb-utóbb az ellátó intéz-

ményrendszer térbeli átrendeződését is maga után vonta.

A folyamat a *falvakat* a társadalmi hatások mellett fizikailag és településképileg is súlyosan érintette. A mezőgazdasági épületek a termelési körülmények átalakulása miatt váltak kihasználatlaná, a lakásállomány állapotát pedig az elvándorlás és a népesség előregedésének következményei rombolták. Hozzájárult ehhez a tulajdonviszonyok átrendeződése, valamint az ingatlanok értékének csökkenése. Mindez a falvak egyre szélesedő és mélyülő ökológiai, településépítészeti és társadalmi átalakulásához, mondhatni válsághoz vezetett. Zárójelben, de nem mellékesen jegyzem meg, hogy – mint látjuk – a vidék hazai átalakulásának folyamata nagyon hasonló az elmondottakhoz, még ha időben némileg másként alakult, vagy a háttérben eltérő mozgatóerők működtek is.

Ez a kihívás vezetett az *Európai Vidékfejlesztési és Falumegújítási Mozgalom* megalakulásához 1988-ban, azzal a céllal, hogy támogassa a települési önkormányzatok falumegújítási tevékenységét. Erről az utóbbi években több írás jelent meg, ezért csak emlékeztetőül idézem föl a *mozgalom jó céljait*: a vidéki lakosság szociális és kulturális identitásának erősítése, motiválása; a regionális különbségeket és az ökológiai szempontokat figyelembe vevő gazdaságfejlesztés és munkahelyteremtés; a falu és a táj kapcsolatának megőrzése; valamint a történeti épületállomány védelme, az új épületek környezetbe illesztése és hagyományörző módon történő megépítése. A mozgalom éppoly komplex feladatnak tekinti a falvak revitalizációjára irányuló tevékenységet, mint amilyen összetettek azok a társadalmi, gazdasági, ökológiai, kulturális, műszaki-fizikai tényezők, amelyek a falvak korábban vázolt helyzetének kialakulásához vezettek.

Magyarország *formálisan* – az osztrák-magyar kormányközi területrendezési kapcsolatoknak köszönhetően – kezdetektől részt vesz a munkaközösség (közismert német rövidítésével: ARGE) tevékenységében. Sőt, az *Európai Falu-*

megújítási Díjat – amelynek köszönhető, hogy a hazai közvélemény egyáltalán hallhatott erről a fogalomról –, az 1989-ben Keszthelyen rendezett konferencia javaslatára alapították.

Európai falumegújítási díj

A pályázat alapján kétévenként kiosztandó díjat – illetve különdíjat és oklevelet – az elmúlt másfél évtizedben több magyar település is elnyerte: 1990-ben Györköny (Tolna megye), 1992-ben Szanticska (BAZ megye), 1994-ben Kapolcs és Vigánpetend (Veszprém megye), 1996-ban Pusztamérges (Csongrád megye) és Bük (Vas megye), 1998-ban Somogydöröcske (Somogy megye), 2000-ben Szalkszentmárton (Bács-Kiskun megye) és Szentgyörgyvölgy (Zala megye), 2002-ben Dunapataj (Bács-Kiskun megye) és Óriszentpéter (Vas megye).

A munkaközösség minden kiírásban meghatároz különböző kritériumokat és prioritásokat a pályázatok bírálati szempontjaként. De ami mindig közös alap: a *komplex eszközökkel* megcélzott társadalmi, gazdasági és kulturális falumegújítás *érzékkelhető eredményének* bemutatása. A nevezés előkészítésében területi főépítészektől évek óta különböző intenzitással részt vesznek. Saját – talán esetleges – tapasztalatom az, hogy nagyítóval kell keresni azokat a településeket, amelyek produktuma megközelíti a kiírás követelményeit. Igen, kaptunk díjakat, még ha ezek esetenként különdíjak, vagy csak elismerő oklevelek is. De ha őszinték akarunk lenni magunkkal szemben – és a jövőnk érdekében erre szükség van –, akkor be kell vallanunk, hogy ez az elismerés az esetek többségében inkább csak bátorító gesztus, mint valódi teljesítménydíjazása.

Ezzel nem az említett települések érdemeit szeretném kisebbiteni. Azok a lehetőségekhez és a környezetükhöz képest valóban kiemelkedőt, vagy legalábbis többet tettek és értek el. Ám ha összehasonlítjuk eredményeiket az osztrák, vagy a bajor településeikkel, akkor látjuk a különbséget. De mindjárt hozzá kell tennem, hogy ez nem a telepü-

ható feladatok közül szeretnék kiemelni néhányat. Sürgős feladat a falumegújítás hazai irányelveinek – célrendszerének és feladatainak – kidolgozása a témakörrel foglalkozó nemzetközi és hazai dokumentumok adaptálásával. Miért lenne szükség egy ilyen, a kormány vagy még inkább az Országgyűlés által elfogadott dokumentumra? Elsősorban azért, mert a falvakat érintő pénzügyi támogatások és a mögöttük lévő fejlesztési célok még mindig szektorális vagy térségi szemléletet hordoznak. A falvak viszont települések, amelyekről tudjuk, hogy rendkívül bonyolult organizmusok, nagyon komplex és interaktív társadalmi-gazdasági viszonyokkal és az ezeket meghatározó, szintén összetett fizikai és természeti környezettel. Ebbe hatékonyan és eredményesen beavatkozni csak akkor lehet, ha világosan meghatározzuk azokat a prioritásokat, követelményeket és célterületeket, amelyeket nemzeti szempontból fontosnak tartunk. Ehhez a döntéshez lehet igazítani aztán a jogszabályi környezetet és a támogatások szinergikus rendszerét.

Ezzel elérkeztünk a *jogalkotási feladatokhoz*, amely teljesítése nélkül nemigen lehet ebben a témában sem tovább lépni. Több hiányt is pótolni kellene rövid időn belül. Mindenekelőtt szükség van egy *települési vagy településügyi törvényre*. Tudom, sokan vitatják ezt a szakmából is. A lassan három évtizedes településtervezői és igazgatási tapasztalatom alapján azonban úgy gondolom, számos probléma megoldásához hozzájárulna egy ilyen jogszabály. Igaz, van önkormányzati törvény, de az főleg azzal foglalkozik, hogy hogyan működik a település, annak is elsősorban az irányító testülete.

De ha lakható és – hogy divatos kifejezést használjak – fenntartható településekben kívánunk élni, akkor annak a minimumát is meg kellene határozni, hogy *mit* kell tudnia, mit kell teljesítenie egy településnek. És itt nem csak mennyiségről, de minőségről is szó van. És meg kellene határozni azt is, hogy mivel kell foglalkoznia a testületnek, miről, milyen témában kell – a költségvetésen túl – dön-

teéseket hoznia. Tudjuk persze, hogy a települések működésének, fenntartásának és fejlesztésének kérdéseiről számos jogszabály rendelkezik. Csak éppen az a *keret* hiányzik, amely ezeket a komplexitásnak megfelelően összerendezné egy cél érdekében.

Akik a kérdéssel foglalkoznak, számos példát tudnának arra fölhozni, milyen anomáliákat oldana meg ez a törvény. Az építési törvény közel hét éve elvárja - legalábbis indirekt módon – az önkormányzatoktól *településfejlesztési koncepció* készítését. A valóság viszont az, hogy ha készül is egy formailag annak nevezhető dokumentum, tartalmi szempontból gyakran a nullával egyenlő. Ennek háttérében a szakmai hiányokon túl ott van – és ez a másik probléma – a *rövid távú érdekek és a hosszú távú gondolkodás konfliktusa*. Jogos tehát a kérdés és az aggály: lehet-e feladatokat és eszközöket bízni olyan önkormányzatokra, testületekre, amelyek semmilyen jövőképpel nem rendelkeznek. Am ezt a jövőképet csak akkor lehet számon kérni, ha annak tartalmát, formáját és egyáltalán készítésének kötelezettségét törvény írja elő számukra.

Ha egy ilyen kerettörvény rendelkezésre áll, akkor kell és lehet megalkotni azt a *falumegújítási jogszabályt* – mondjuk kormányrendeletet –, amely az erre a tevékenységre vonatkoztatva specializálja és kiegészíti az általános rendelkezéseket. Ez tartalmazhatná a falumegújítás fogalmának és célrendszerének meghatározását, a hatálya alá tartozó térség- és településtípusok, jogi és természetes személyek körének megállapítását, az önkormányzatok és az állam feladatainak megállapítását, az irányelvek rögzítését, a falumegújítás tevékenységi típusainak és területeinek definiálását, a falumegújítás folyamatának, fázisainak szabályozását, a támogatási feltételek, követelmények és ezek pénzügyi forrásainak meghatározását, az ellenőrzés és visszacsatolás (monitoring) szabályozását, illetve rögzíthetné a falumegújítási tevékenység elismerési formáit, és a díjlapítást.

Beszélnünk kell még a *falumegújítás intézményrendszeréről*. Egy felelős kormányzati szerv megnevezésének, létrehozásának szükségességéről volt már szó. Az valószínűsíthető, hogy ennek valamilyen formában kell legyenek területi szervezeti egységei is, legalább regionális szinten. Am a nyugat-európai tapasztalatok – és az eddigi hazai viszonylagos eredménytelenség – arra mutatnak rá, hogy ez önmagában kevés. Az önkormányzatoknak ugyanis nem csak – sőt, elsősorban nem – államigazgatási irányításra, hanem segítségre van szüksége. A pénz mellett metodikai, szakmai, logisztikai támogatásra. Tudjuk, hogy az igazgatási rendszer erre képtelen. Létre kell hozni tehát egy olyan *háttérintézményt* – akár nem-kormányzati, közhasznú szervezetet – ilyen az ARGE is – amely elvégzi ezt a munkát. Előállítja azt a tudás- és információs anyagot, szükség esetén biztosítja azt a szakemberállományt, amelyek rendelkezésre bocsátásával az önkormányzatok el tudják látni falumegújítási feladataikat. Úgy gondolom, ez lenne az első lépés, amire most szükség lenne. Ennek keretei között kellene többek között előkészíteni a falumegújítás hazai követelményrendszerét; kidolgozni a falumegújítás politikai és szakmai irányelveit, valamint a folyamat előkészítésének, lebonyolításának metodikáját. El kellene végezni azokat a településtudományi típusú kutatásokat, amelyek az előbbieket megalapozzák, elemezni kellene a falvakban zajló – a falumegújítást közvetlenül érintő – társadalmi és gazdasági folyamatokat; értékelni a különböző ágazatok idevágó koncepcióit és intézkedéseit; figyelemmel kísérni az ezen a téren keletkező nemzetközi tapasztalatokat és adaptálni az ott megjelenő dokumentumokat; működtetni a falumegújítás információs rendszerét, kiemelten az önkormányzatok irányában valamint szakmailag előkészíteni a témához kapcsolódó kormányzati döntéseket.

Keresztes Sándor
területi főépítész

Az Országos Főépítészeti Kollégium összetétele 2004. szeptember 10-étől

A 2004. szeptember 8–10. között Sümegen megtartott IX. Országos Főépítészeti Konferencián 3 évre újjáválasztották az Országos Főépítészeti Kollégium tagjait az alábbiak szerint:

Elnök: *Virányi István*, Marcali város főépítésze

Elnökhelyettes:

Dr. Aczél Péter, Budavár (I. ker.) főépítésze

Tagok:

Megyei főépítészek

Páli Zsuzsanna, Fejér megye főépítésze, *Dr. Tihanyi Csaba*, Baranya megye főépítésze

Megyei jogú városi főépítész

Tóth Ferenc, Tatabánya m. j. város főépítésze, *Karmazin József*, Nagykanizsa m. j. város főépítésze

Fővárosi főépítész

Dr. Schneller István, Budapest főváros főépítésze

Fővárosi kerületi főépítészek

Berényi András, Újpest (IV. ker.) főépítésze, *Dr. Serstiné Kócsi Margit*, Ferencváros (IX. ker.) főépítésze

Települési főépítészek

B. Nagy Helga, Dorog, Piliscsaba, Pilisszentkereszt főépítésze, *Papp Zoltán*

Tamás, Sümeg és Tapolca város főépítésze, a MUT Főépítészeti Tagozat elnöke, *Philipp Frigyes*, Vác város főépítésze, *Rátkai Attila*, Mezőkövesd város főépítésze, *Sáros László*, Jászberény város főépítésze

Társult települési főépítész

Nyeste László, Monor és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás főépítésze (Monor székhellyel)

Nyugdíjas főépítész

Szilágyi István, Szombathely ny. főépítésze

Területi főépítészek képviselőlet útján

- ülésenként egy fő részvételével
Keresztes Sándor, nyugat-dunántúli területi főépítész - Győr, *Ruttkay Gyula*, közép-dunántúli területi főépítész - Veszprém *Dr. Tóth Zoltán*, dél-dunántúli területi főépítész - Pécs, *Dr. Hajnóczy Péter*, közép-magyarországi területi főépítész, *Olajos Csaba*, észak-magyarországi területi főépítész - Miskolc, *Arató András*, észak-alföldi területi főépítész - Debrecen, *Kiss Lajos*, dél-alföldi területi főépítész - Szeged, *Főző János*, balatoni területi főépítész - Keszthely

A Kollégium titkára:

Zábránszkyné Pap Klára, osztályvezető, vezető-főtanácsos

A 2004. évi Savaria Urbanisztikai nyári egyetem ajánlásai

A XXXVII. Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem idei témája „A MAGYARORSZÁGI FALVAK MEGÚJULÁSÁNAK ESÉLYEI AZ EU-BAN” volt. Az előadások, kerekasztalbeszélgetések, valamint esettanulmányok bemutatása során számos elvi, gyakorlati és aktuális szakpolitikai kérdés került megvitatásra, melyek közül a Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem a következő gondolatokat ajánlja az önkormányzatok, a kormányzati szervek, illetve a témában érintett szakemberek figyelmébe:

① A falumegújítás a rurális térségek kistelepüléseinek olyan komplex és programozott tevékenysége, amely a településfejlesztési koncepcióra és a településrendezési tervre alapozva, továbbá építve a falu hagyományaira és értékeire, valamint különös figyelmet szentelve a fenntartható fejlődés követelményeinek, integráltan foglalkozik a település társadalmi és gazdasági problémáinak megoldásával, valamint a természeti és épített környezete védelmével és fejlesztésével.

② A kormányzaton belül egy olyan szervezetet kell létrehozni, amelynek kompetenciájába tartozik valamennyi – a falumegújítással összefüggő állami feladat kezdeményezése, döntés előkészítés és koordinálás, ezekhez sorolható többek közt

– a jogszabályi környezet megteremtése,

– a pénzügyi támogatások és egyéb intézkedések összehangolása,

– a kérdéskörben érintett közigazgatási szervezetek irányítása,

– a mozgalomnak és az önkormányzatoknak logisztikai támogatást nyújtó háttérintézmény megszervezése és működtetése,

– a falumegújítási tevékenység és a falvak megújulásának figyelemmel kísérése (monitoring) és intézkedési javaslatok készítése,

– a nemzetközi kapcsolatok fenntartása.

③ Sürgős feladat a falumegújítás hazai irányelveinek – célrendszerének és feladatainak – kidolgozása a témakörrel foglalkozó nemzetközi és hazai dokumentumok adaptálásával.

④ Szükséges az átfogó anyagokra épülő – az Országos Területfejlesztési Koncepció, a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv és a Nemzeti Fejlesztési Terv 1. és 2. – a „Nemzeti Falumegújítási és Falumegújítási Koncepció” kidolgozása.

⑤ Szükséges a falumegújítás intézményrendszerének létrehozása a felelős kormányzati szerv mellett területi regionális szinten is. Létre kell hozni egy olyan háttérintézményt is (akár nem-kormányzati, közhasznú szervezetet – ilyen az ARGE is) amely elvégzi ezt a munkát. Előállít-

ja azt a tudás- és információ anyagot, szükség esetén biztosítja a szakemberárlományt, amelyek rendelkezésre bocsátásával az önkormányzatok el tudják látni falumegújítási feladataikat.

⑥ A falvak megújításánál az alulról felfelé és a fentről lefelé történő fejlesztést, falupolitikát egyaránt, egymással összehangoltan érvényesíteni kell, mert csak így születhetnek valóban előremutató és mások számára is hasznosítható eredmények. (Erre jó példával szolgált a 2. Nemzeti Fejlesztési Terv prioritásai és Szentpéterfa esettanulmányának összevetése.)

⑦ Napjainkban a vidék átalakulásának lehetünk tanúi, ennek részeként a tájkultúra megtartó ereje új vonásként jelentkezik, amelyet a különböző EU-s támogatások segítségével még jobban ki kell használni, a résztvevőket ebben segíteni kell.

⑧ A falvak megújulásánál fontos szerepe van az építészeti és környezetkultúra fenntartható fejlesztésének is, ahol a személyesség fontos szerepet kap, először a magunk háza táján tegyünk rendet! (Erre jó példával szolgált Pula és Kazár esettanulmánya.)

⑨ A fenntartható falu-fejlesztésnél az identitásnak is fontos szerepe van, a civil szerveződések fontosak, azok erősítése szükséges. Nem szabad a pártpolitikának alávetni a falu-fejlesztést, a környezeti értékek felismerése, tudatváltás szükséges a települések közössége részéről.

(Szombathely, 2004. augusztus)

IX. Országos Főépítési Konferencia ajánlása

Az építésügygel összefüggésben

A Sümegben 2004. szeptember 8–10. között megtartott IX. Országos Főépítési Konferencia – másfél évtizeddel a rendszer-váltás és a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXXV., valamint közel hét évvel az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény megszületése után – a tanácskozás „vezér-témájának” feldolgozása mellett ismét foglalkozott az építés/településügy általános kérdéseivel, valamint a főépítésszek szerepével és feladataival is. Ennek különös aktualitást ad a kormányzati (államigazgatási) struktúra küszöbön álló – egyelőre szakmai szempontból ismeretlen indíttatású és irányú – átalakulása. Noha a Konferencia résztvevői tisztában vannak azzal, hogy a változ(tat)ásokat rövid távon nincs esély szakmai (szakmapolitikai) érvekkel befolyásolni, ám meggyőződéssel vallják, hogy az alig két év múlva esedékes parlamenti, illetve helyhatósági választásokra készülve a felvetett javaslatok mérlegelhetők és az építés/településügy jövője szempontjából jobbító szándékú felvetésként hasznosíthatók is.

Az építés/településügy strukturális kérdéseivel kapcsolatban

indokoltnak látják egy kis létszámú, de hatékony működésre képes önálló szakminisztérium létrehozását, valamint

– az állami (kormányzati) és az önkormányzati hatáskörök árnnyos újraosztását;

– a településfejlesztési, illetve településrendezési feladatokat illetően – az önkormányzatok döntési önállóságának megőrzése mellett – lehetségesnek tartják az állami kontroll erősítését, ugyanakkor

– az egyedi építési ügyekkel kapcsolatos döntések tekintetében

elkerülhetetlennek ítélik az önkormányzatok számára erős és hatékony, szuverén – célszerűen előzetes – döntési hatáskörök biztosítását;

Az építésügyi jogalkotással kapcsolatban

elvárják, hogy az építésügyi jogszabályok megalkotása (illetve felülvizsgálata, módosítása és kiegészítése) során a kormány, illetve a szakminisztérium az eddigieknél nyitottabb módszereket alkalmazzon

– elvárják azt is, hogy az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény, valamint az arra épülő kormány- és miniszteri rendeletek felülvizsgálata, illetve a még hiányzó jogszabályok megalkotása egyetlen kodifikációs folyamat keretében történjen meg;

– szükségesnek tartják, hogy a jogszabályok előkészítése és jóváhagyás előtti egyeztetése során a szakminisztérium olyan metodikát alkalmazzon, mely lehetőséget ad arra, hogy a jogszabály-alkalmazók is érdemben részt vehessenek a folyamatban.

A településrendezési tervekkel kapcsolatban

indokoltnak és aktuálisnak látják a településrendezési tervekkel kapcsolatos jogszabályok átfogó felülvizsgálatát, ezen belül

• a településrendezési tervek rendszerének kiegészítését

• a tervek minősítése (jóváhagyása) hatáskörének („önkormányzati típusú”) differenciálását, valamint

• a tervek alkalmazása során szükségessé váló eltérések átlátható (szabályozott) keretek között történő engedélyezését és

• a tervek esetleges módosítása során egyszerűsített eljárási szabályok alkalmazhatóságát;

A településrendezési tervek koncepcionális megalapozásával kapcsolatban

felkéri a politikai pártokat, a helyi önkormányzati jelölteket állító szervezeteket és a független jelölteket, hogy a jövőben kellő súllyal és részletességgel foglalkozzanak az épített környezet alakításával

Az építésügyi igazgatás struktúrájának átalakításával kapcsolatban

szükségesnek és aktuálisnak tartják az építésügyi igazgatás rendszerének régóta tervezett átalakítását, ezen belül

• az elsőfokú építésügyi hatósági jogköröknek egy centrális állami építésügyi hatósághoz telepítését abban az esetben, ha ezzel egyidejűleg

• a települési önkormányzatok erős, önálló és ügydöntő hatásköröket kapnak az egyes építési ügyekkel kapcsolatos kérdések eldöntésére.

A főépítési feladatokkal kapcsolatban

felkéri a kormányt, illetve a szakértőket, hogy a jogszabályok felülvizsgálatával teremtsék meg az önkormányzatok érdekeltségét abban, hogy építésügyi feladataik ellátásához vegyék igénybe főépítész közreműködését, ennek során

– bátran éljenek a „főépítési jogszabály” azon rendelkezésével, mely bizonyos önkormányzati feladatok ellátásának lehetőségét (jogát) főépítész alkalmazásához, mint feltételhez kötheti, illetve

– nyújtsanak segítséget az önkormányzatoknak a főépítésszek alkalmazását biztosító feltételek megteremtésében.

A főépítési munkakör gyakorlásával összefüggő aktuális kérdésekkel kapcsolatban

rögzítették, hogy a főépítésszek tevékenysége

• dominánsan az önkormányzatokhoz kötődő, az önkormány-

zati testületek és vezetők döntései előkészítését szolgáló szakmai feladat, mely

- lényegéből fakadóan nem egyeztethető össze az építésügyi hatósági döntésekben való közvetlen részvétellel,

- az épített környezet emberhez méltó, egészséges és esztétikus alakítása, továbbá

- a településfejlesztésben és -rendezésben, illetve az egyedi építési ügyekben résztvevők tevékenységének segítő koordinálását jelenti.

– joggal várják el az önkormányzatoktól és azok vezetőitől, hogy valamennyi építésügyi döntés előkészítésében véleményt formálhassanak, szakmai érveiket kifejthessék.

A főépítészek tervezési tevékenységével kapcsolatban

megerősítették azt az állásfoglalást, amely szerint alapvetően helyes a főépítészek tervezési jogosultságának gyakorlása tekintetében a munkáltatóval kötött megállapodást mértékadónak tekinteni

– visszautasítanak minden alaptalan vádaskodást a főépítészek általános összeférhetetlenségével kapcsolatban, egyben biztosítják a szakmai közvéleményt arról, hogy minden olyan esetben, amikor bármely főépítészzel kapcsolatban megalapozott kritika merül fel, úgy segítséget nyújtanak a helytelen gyakorlat felszámolásához;

– mindezek mellett elvárják, hogy a szakmai közvélemény és a jog a főépítészek aktív, alkotó részvételét megfelelő formában ismerje el és biztosítsa méltó honorálását.

A konferencia résztvevői

ajánlják magukat a közvélemény, az önkormányzatok, valamint a szakma illetékesei számára.

a IX. Országos Főépítési Konferencia (Sümege, 2004. szeptember 8–10.)

IX. ORSZÁGOS FŐÉPÍTÉSI KONFERENCIA AJÁNLÁSAI

Településközpontok megújítása – főterek, főutcák revitalizációja

A 2004. szeptember 8–10-én Sümegen megrendezett IX. Országos Főépítési Konferencia résztvevői három szekcióban vitatták meg a konferencia címadó témáját, „Településközpontok megújítása – főterek, főutcák revitalizációja” kérdéskörét. De a konferencia nemcsak a történeti településközpontokkal foglalkozott, hanem tágabb értelemben a települések központjaival is, hiszen sok esetben éppen az a cél, hogy a „központ-hiányt” pótolni lehessen. A konferencia az alábbi ajánlásokat fogadta el:

❶ A történeti városrészek településközpontjainak újjáélesztése, fejlesztése, a helyi építészeti, településszerkezeti, táji és természeti értékek teljes körű feltárása, illetve folyamatos megóvása, kiemelten sürgős feladat, mivel – késedelem esetén – a dinamikus fejlődő és egyidejűleg globalizálódó környezet hatásai esetenként jövőtehetetlen károkat okozhatnak.

❷ „A hely szellemének” megismertetése megőrzése és erősítése a főépítész egyik kiemelt feladata. Ő van abban a helyzetben, hogy az erre vonatkozó ismereteket megszerezze, összegyűjtse, illetve rendszerezze és ő az aki akár a szabályozási tervek készítése, illetve az Építési Szabályzatok előkészítése során, akár a Tervtanácsokban, illetve egyedi ügyekben adott szakmai véleményezésével ehhez megfelelő lehetőségekkel rendelkezik.

❸ A hely szellemének megőrzésével, a környezet alakításával, az egyedi karakterek megismertetésével és erősítésével kapcsolatos munkában a jelenleginél sokkal intenzívebben be kell vonni az érintett lakosságot, oly módon, hogy még a folyamatok kezdetén lehetőség nyíljon a párbeszédre, az érintettek jövőképeinek megismerésére, illetve motiválására. A főépí-

tésznek sokoldalú és aktív szerepet kell vállalnia ebben a folyamatban.

❹ A főépítész szakmai munkája során fokozott figyelmet kell fordítani a szabályozási tervekhez készítendő értékvédelmi munkarészekre, illetve örökségvédelmi hatástanulmányokra. Ennek során, nem csak a meglévő értékek számbavételére, illetve az aktuális szabályozás ezekre gyakorolt hatásaira kell ügyelni, hanem ezekre építve fel kell fedezni, illetve meg kell teremteni azokat az új elemeket, amelyek a jövőben az értékvédelem, a városi karakter, illetve az épített örökség újabb elemei lehetnek.

❺ A fejlesztési feladatok tervezése és megvalósítása során, törekedni kell az egyedi jelleg erősítésére és ennek keretében a sajátosan önálló identitást hordozó, a környezetet gazdagító a karaktert erősítő helyi megoldásokra.

❻ A városközpontok, közterületek megújításának fontos eleme lenne egy olyan tervfajta, amely a konkrétan szabályozott építési lehetőségeken túl, a városi környezetet harmonikusan, akár a legkisebb részletekre is kiterjedően meghatározná. Ezek a közterületrendezési tervek hozzájárulhatnak az egységes, és harmonikus minőségi városkép kialakulásához.

❼ Indokolt lenne olyan központi, illetve állami regionális (európai) pályázatok kiírása, amely alapján elkészülhetnének, azok a komplex közterületrendezési tervek, amelyek hosszú távon megteremtik, illetve helyreállítják a közösségi területek rangját, karakterét és az ott élő emberek számára új típusú közösségi fórumokat biztosíthatnak.

Országos Főépítési Kollégium
(Budapest, 2004. szeptember 28.)

A rovatot szerkesztette: Zábránszkyé Pap Klára, Sámson Anita